

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.34>

УДК 311.313

М. В. Мазур,

к. е. н., доцент, доцент кафедри

математичного моделювання та статистики,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1152-6126>

К. В. Сіренко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри

математичного моделювання та статистики,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7148-0599>

СТАТИСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КУПІВЕЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

M. Mazur,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of

Mathematical Modeling and Statistics,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

K. Sirenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of

Mathematical Modeling and Statistics,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

STATISTICAL APPROACHES TO ESTIMATION OF POPULATION PURCHASING ACTIVITY

У статті розглянуто розширені статистичні підходи до оцінювання купівельної активності населення за останні чотири роки. Досліджено відмінності методології статистичного розрахунку показників купівельної активності населення та купівельної спроможності. Запропоновано включити до розрахунку показника купівельної активності населення показник обсягу реалізації послуг на одну особу, що дозволило врахувати обсяг не тільки обороту роздрібною торгівлі на одну особу, а й середньодушового послугообороту. Застосовано розширений методологічний підхід до розрахунку купівельної активності населення за регіонами країни. Проаналізовано динаміку купівельної активності населення за регіонами за останні чотири роки. Здійснено ранжування регіонів України за рівнем купівельної активності населення за 2018-2021 роки та проаналізовано зміну положення регіону у рейтингу за відповідний період.

The article is devoted to expanded statistical approaches to estimation of population purchasing activity over the past four years. Differences in the methodology of statistical calculation of indicators of population purchasing activity and population purchasing power were studied. It is proposed to include the indicator of the volume of service turnover per person in the calculation of population purchasing activity, which allows taking into account the volume of not only the turnover of retail trade per person, but also the average turnover of services per capita. An extended methodological approach was applied to the calculation of purchasing activity of the population by regions of the country. The dynamics of purchasing activity of the population by region over the past four years has been analyzed. According to the results of the analysis, purchasing power of the population significantly increased in Kyiv (by 19.5%), Ternopil (+9.6%) and Chernihiv (+8%) regions. Instead, a significant decrease in the purchasing activity of the population was observed in the Kharkiv (-18.2%), Kherson (11.5%) and Zakarpattia (-9%) regions.

The ranking of the regions of Ukraine by the level of purchasing activity of the population over the past four years was carried out and the change in the position of the region in the rating was analyzed. The analysis showed that in 2021, compared to 2018, such regions as Chernihiv, Volyn, Kirovohrad and Ternopil regions significantly improved their position in the rating by population

purchasing activity. At the same time, several regions of the country almost didn't change their position in the rating by population purchasing activity. However, a third of Ukraine's regions have worsened their position that requires an appropriate government policy to increase first of all wages, the level of which remains extremely low in Ukraine. The results of the study proved the need for expanded approaches to correct estimation of purchasing activity of the population and can be used in the implementation of state programs for the development of living standards in any country or region.

Ключові слова: *купівельна активність, наявний дохід, оборот роздрібної торгівлі, послугооборот, купівельна спроможність, регіони.*

Keywords: *purchasing activity, disposable income, retail turnover, service turnover, purchasing power, regions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах війни, глибокої економічної кризи країни та падіння купівельної спроможності більшої частини населення надзвичайно актуальним є оцінювання купівельної активності не лише традиційними, а й більш розширеними статистичними підходами та методами. Покращення добробуту населення значною мірою залежить від правильного розрахунку цього показника, який є важливим інструментом оцінки якості життя населення. Конкретизація методологічного підходу до визначення купівельної активності населення дозволить здійснювати міжрегіональні та міжнародні порівняння та визначити за цим показником місце країни у загальноєвропейському просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню купівельної активності населення та купівельної спроможності присвячено багато праць таких вітчизняних науковців, як І. Андрейцева [1], О. Гладун [2], Ю. Маначинська [3], Е. Лібанова [2], А. Ревко [5], В. Саріогло [6], А. Хмелюк [7] та інші. Проте питання конкретизації оцінювання купівельної активності залишаються недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вдосконалення існуючого підходу до оцінювання купівельної активності населення, а також здійснення порівняльного регіонального аналізу купівельної активності країни за останні чотири роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка стану економіки країни ґрунтується на застосуванні багатьох статистичних показників, серед яких важливе значення посідає купівельна активність населення. Глибокий спад економіки країни в умовах запровадженого воєнного стану зумовив зростання інфляції та безробіття, а також зниження зарплат. Ці процеси активно дестимулюють купівельну активність, яка, в свою чергу, залежить від купівельної спроможності населення.

Поняття «купівельна активність» часто ототожнюється з поняттям «купівельна спроможність». Однак статистичний розрахунок цих показників має відмінності. Так, купівельну спроможність розраховують темпами приросту доходів населення, зокрема темпами зміни реальної заробітної плати. В свою чергу купівельну активність населення, як правило, визначають відношенням середньодушового обороту роздрібно́ї торгівлі до середньодушового наявного доходу.

Зазначений підхід до розрахунку купівельної активності враховує лише придбання населенням товарів. Проте, населення купує не лише товари, але й послуги. Тому, доповнивши традиційне визначення рівня купівельної активності показником середньодушового (с/д) послугообороту, розрахунок купівельної активності представлено такою формулою (1):

$$K_{\text{акт}} = \frac{\text{с/д оборот роздрібно́ї торгівлі} + \text{с/д послугооборот}}{\text{с/д наявний дохід}} \quad (1)$$

Методику розрахунку та зміну рівня купівельної активності за регіонами країни за останні чотири роки представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Купівельна активність населення регіонів України у 2018 та 2021 рр.

Регіон	Наявний дохід на одну особу, грн.		Оборот роздрібної торгівлі на одну особу, грн.		Обсяг реалізованих послуг на одну особу, грн.		Купівельна активність населення ($K_{акт}$)		Темп приросту $K_{акт}$ у 2021р. до 2018р., %
	2018	2021	2018	2021	2018	2021	2018	2021	
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	$7=(3+5)/1$	$8=(4+6)/2$	
Вінницька	55734	86274	16363	27361	2432	2485	0,337	0,346	+2,7
Волинська	46120	70061	15753	25965	2037	2737	0,386	0,410	+6,2
Дніпропетровська	74755	113085	26501	42390	3115	4049	0,396	0,411	+3,8
Донецька	33840	49217	6969	10695	1217	693	0,242	0,231	-4,5
Житомирська	52715	79328	19249	28972	2211	1676	0,407	0,386	-5,2
Закарпатська	41418	60386	17413	24147	2010	1617	0,469	0,427	-9,0
Запорізька	65065	97924	22536	37611	2821	2413	0,390	0,409	+4,9
Івано-Франківська	48724	71944	16213	24338	2281	2051	0,380	0,367	-3,4
Київська	65623	98771	36862	67455	2560	3472	0,601	0,718	+19,5
Кіровоградська	50373	76623	17481	28926	1541	1237	0,378	0,394	+4,2
Луганська	21252	32223	3814	6225	959	1029	0,225	0,225	0,0
Львівська	56592	89441	22894	35927	3751	3660	0,471	0,443	-5,9
Миколаївська	55469	85575	19851	29714	2128	3228	0,396	0,385	-2,8
Одеська	63153	96851	29053	44834	4772	4245	0,536	0,507	-5,4
Полтавська	61649	95770	21981	35939	2368	1692	0,395	0,393	-0,5
Рівненська	48184	70826	14978	23902	1506	922	0,342	0,350	+2,3
Сумська	55829	87410	17892	26296	2119	2564	0,358	0,330	-7,8
Тернопільська	43577	67467	12471	22666	2007	1871	0,332	0,364	+9,6
Харківська	56421	92746	27010	37078	4265	4968	0,554	0,453	-18,2
Херсонська	50195	76532	20856	29510	2302	1709	0,461	0,408	-11,5
Хмельницька	50640	78500	16200	27196	1452	1203	0,349	0,362	+3,7
Черкаська	50600	79621	18539	31497	1984	1429	0,406	0,414	+2,0
Чернівецька	42762	64130	16754	24656	2130	1823	0,442	0,413	-6,6
Чернігівська	51213	76777	17744	27628	2166	4600	0,389	0,420	+8,0
м. Київ	143676	225321	60183	94274	24801	29046	0,592	0,547	-7,6

Джерело: сформовано на основі [4]

Аналіз динаміки купівельної активності населення показав, що у 2021 році порівняно з 2018 роком у половині регіонів країни відбулося зростання купівельної активності, а у половині – падіння цього показника за відповідний період. Найбільше купівельна спроможність зросла у Київській (на 19,5%), Тернопільській (+9,6%) та Чернігівській (+8%) областях. Натомість значне зменшення цього показника спостерігалось у Харківській (-18,2%), Херсонській (-11,5%) та Закарпатській (-9%) областях.

Ранжування регіонів України за купівельною активністю населення у 2018 та 2021 роках представлено на рис.1, 2.

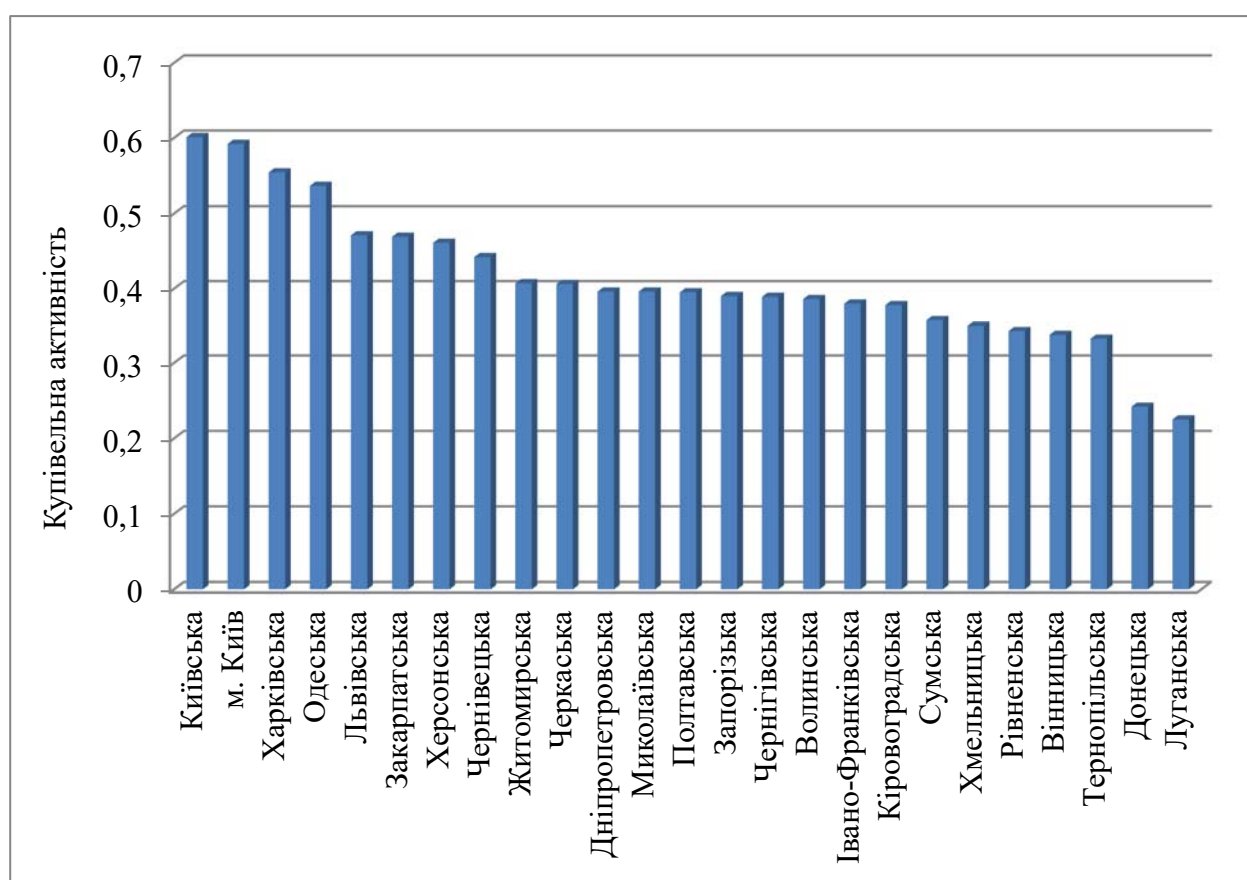

Рис. 1. Ранжування регіонів України за купівельною активністю населення у 2018 році

Джерело: сформовано на основі [4]

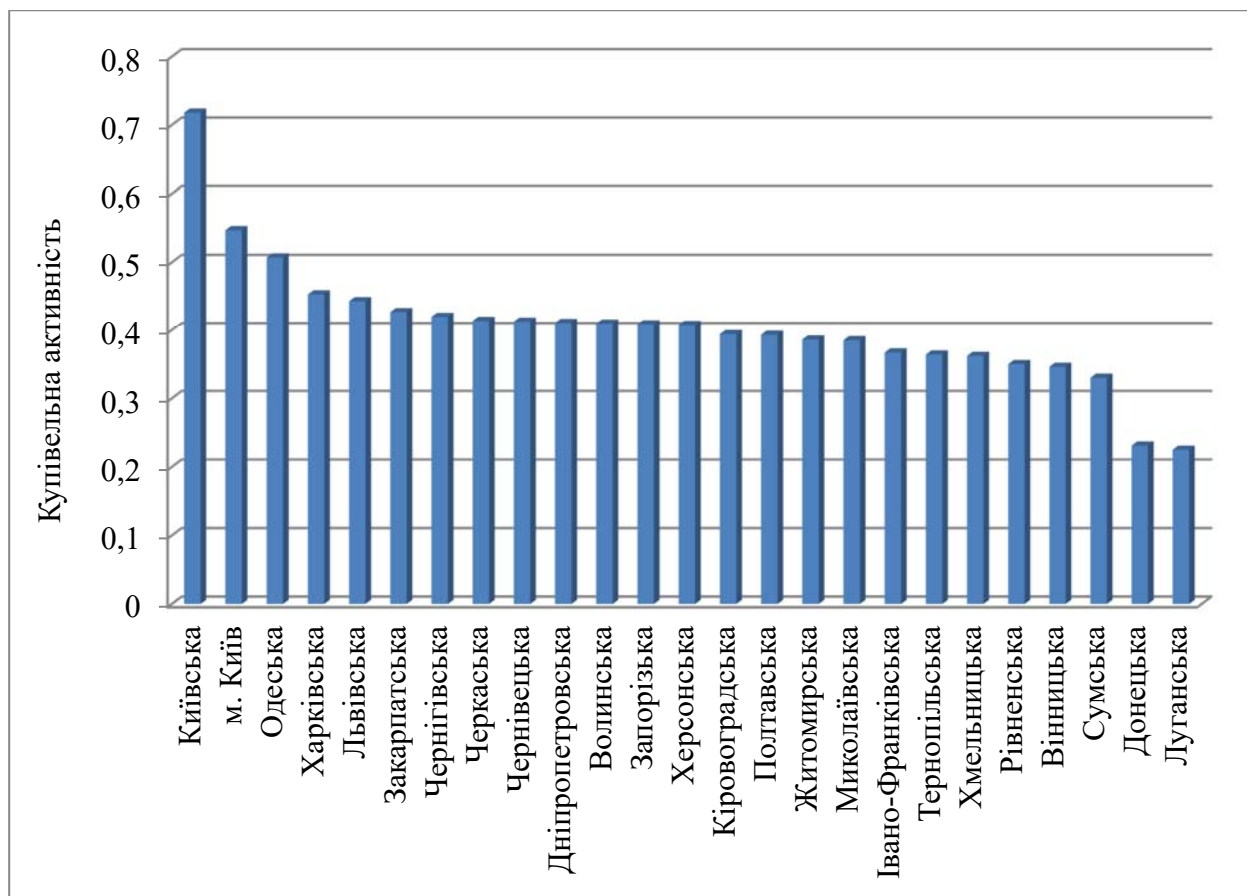

Рис. 2. Ранжування регіонів України за купівельною активністю населення у 2021 році

Джерело: сформовано на основі [4]

Як свідчать результати аналізу, регіони-лідери та регіони з низькими показниками купівельної активності населення зберігали свої позиції протягом останніх чотирьох років. До п'ятірки регіонів з найвищим рівнем купівельної активності входять м. Київ, Київська, Одеська, Харківська та Львівська області. До п'ятірки регіонів з найнижчим рівнем купівельної активності належать Луганська, Донецька, Сумська, Вінницька та Рівненська області.

Зміни позиції регіону у рейтингу за купівельною активністю у 2021 році порівняно з 2018 роком представлено в табл. 2.

Таблиця 2. Зміна позиції регіону України у рейтингу за купівельною активністю за 2018-2021 рр.

Регіон	Ранг		Зміна позиції регіону за К _{акт} у 2021р. до 2018р.
	2018	2021	
Вінницька	22	22	0
Волинська	16	11	-5
Дніпропетровська	11	10	-1
Донецька	24	24	0
Житомирська	9	16	+7
Закарпатська	6	6	0
Запорізька	14	12	-2
Івано-Франківська	17	18	+1
Київська	1	1	0
Кіровоградська	18	14	-4
Луганська	25	25	0
Львівська	5	5	0
Миколаївська	12	17	+5
Одеська	4	3	-1
Полтавська	13	15	+2
Рівненська	21	21	0
Сумська	19	23	+4
Тернопільська	23	19	-4
Харківська	3	4	+1
Херсонська	7	13	+6
Хмельницька	20	20	0
Черкаська	10	8	-2
Чернівецька	8	9	+1
Чернігівська	15	7	-8
м. Київ	2	2	0

Джерело: сформовано на основі [4]

Отже, у 2021 році порівняно з 2018 роком значно покращили свої позиції за купівельною активністю населення такі регіони, як Чернігівська, Волинська, Кіровоградська та Тернопільська області. Погіршення позицій у рейтингу за відповідний період відбулося для таких регіонів, як Житомирська, Херсонська, Миколаївська та Сумська області. Решта регіонів незначно змінили свою позицію у рейтингу або взагалі її не змінили.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Використання показника середньодушового послугообороту дозволило розширити та вдосконалити підхід до визначення купівельної активності населення. Міжрегіональні порівняння купівельної активності за останні чотири роки показали, що споживання товарів і послуг має значні відмінності за регіонами країни. Нерівномірний розподіл рівня купівельної активності населення залежить від багатьох факторів, зокрема рівня купівельної спроможності населення, зміни цін, інвестиційної активності тощо. Побудова рейтингу регіонів країни за рівнем купівельної активності у 2018-2021 роках дозволила виявити регіони, в яких спостерігалися позитивні тенденції зміни цього показника за відповідний період. Натомість, окремі регіони, які суттєво погіршили своє положення у рейтингу, вимагають вжиття кардинальних заходів у напрямі підвищення показників рівня життя населення, зокрема заробітних плат, рівень яких в Україні залишається надзвичайно низьким.

Література

1. Андрейцева І. А. Рівень життя населення України за умов соціально-економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2023. №47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-42> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні. Оцінка та прогноз рівня життя населення : кол. монографія. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, 2019. 270 с.
3. Маначинська Ю. А. Статистика ринку товарів та послуг : навч. посіб. Чернівці : Чернівецький торговельно-економічний інститут, 2013. 215 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Ревко А. М. Купівельна спроможність заробітної плати як базис розвитку людського потенціалу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2014. Випуск 1(42). С. 287–294. URL:

http://www.visnyk-ekon-old.uzhnu.edu.ua/images/pubs/42/42_58.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

6. Саріогло В. Г. Мікродані у соціально-економічних дослідженнях : монографія. Умань : Сочінський М. М., 2021. 296 с.

7. Хмелюк А. В. Статистична оцінка купівельної спроможності соціальних стандартів в Україні. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 3. С. 116-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/etsan_2018_28%283%29__17 (дата звернення: 17.05.2023).

References

1. Andrejtseva, I.A. (2023), “The standard of living of the population of Ukraine under the conditions of social and economic instability”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, [Online], vol. 47, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-42> (Accessed 15 May2023).

2. Libanova, E.M. (2019), *Liuds'kyj rozvytok v Ukraini. Otsinka ta prohnoz rivnia zhyttia naseleennia* [Human development in Ukraine. Assessment and forecast of the standard of living of the population], In-t demohrafii ta sotsial'nykh doslidzhen' imeni M.V. Ptukhy, Kyiv, Ukraine.

3. Manachyns'ka, Yu.A. (2013), *Statystyka rynku tovariv ta posluh* [Market statistics of goods and services], Chernivets'kyj torhovel'no-ekonomichnyj instytut, Chernivtsi, Ukraine.

4. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <https://ukrstat.gov.ua> (Accessed 15 May2023).

5. Revko, A.M. (2014), “The purchasing power of wages as a basis for the development of human potential”. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Serii Ekonomika*. vol. 1(42), available at: http://vww.visnyk-ekon-old.uzhnu.edu.ua/images/pubs/42/42_58.pdf (Accessed 12 May2023).

6. Sariohlo, V.H. (2021), *Mikrodani u sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhenniakh* [Microdata in socio-economic research], Sochins'kyj M.M, Uman', Ukraine.

7. Khmeliuk, A.V. (2018), “Statistical estimation of buying capacity of social standards in Ukraine”, *Ekonomichnyj analiz*, vol. 28(3), available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/etsan_2018_28%283%29__17 (Accessed 17 May2023).

Стаття надійшла до редакції 15.06.2023 р.